

Historia życia w praktyce: Krzysztof Zamorski i jego *Pleban i wieś*

Practicing Life History:
Krzysztof Zamorski and his *Plebanus and the Village*

EWA DOMAŃSKA
ewa.domanska@amu.edu.pl
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
ORCID: 0000-0003-0875-976X

ABSTRACT: The text proposes an interpretation of Krzysztof Zamorski's *The Plebanus and the Village. A Life History of the Parish Priest of Tenczynek in the Early Eighteenth Century: A Microhistorical Study* (2025) as a mature and consistent realization of life history, understood not merely as an interpretive framework but also as a formative research practice. The author demonstrates that this work emerges from Zamorski's long-term research on the village of Tenczynek and his earlier theoretical writings, in which life history was conceived as a perspective capable of capturing the lived experience (*vissuto*) of an individual in the past. The central problem addressed in the article is the relationship between life history and microhistory. Life history is presented as a broad, hybrid research perspective that integrates inspirations drawn from the philosophy of life, biosocial history, historical demography, and biographical methods, while social microhistory, close to the practice of Giovanni Levi, serves as the approach or method that enables the realization of this perspective. The author emphasizes that, by drawing on the understanding of history as *scienza del vissuto* proposed by Carlo Ginzburg and Carlo Poni, Zamorski moves beyond both the commonsense notion of life history criticized by Pierre Bourdieu (the one that produces the "biographical illusion") and the reductionism of macrosocial structures. The analysis shows that in *The Plebanus and the Village*, microhistory leads to the reconstruction of "thick experience," through which the past becomes empathically accessible and the historical narrative retains an ethical and existential dimension. In this sense, life history emerges as a particularly adequate response to the contemporary challenges facing the humanities: it enables the integration of culture and nature, the individual and the structure, experience and social norms, offering history as a reflection on the human condition in an era of polycrisis.

KEYWORDS: life history, social microhistory, thick experience, historical empathy, biosocial perspective.

© 2025. The Author(s). Published by Adam Mickiewicz University in Poznań, 2026. Open Access article, distributed under the terms of the Creative Commons license (CC BY-SA 4.0) Attribution-ShareAlike 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/>).

*Artykuł nadesłany: 02.02.2026; nadesłany po poprawkach: 01.05.2026; zaakceptowany: 12.05.2026.

STRESZCZENIE: Tekst proponuje interpretację książki *Pleban i wieś* Krzysztofa Zamorskiego jako dojrzałej i konsekwentnie realizowanej historii życia, rozumianej nie tylko jako rama interpretacyjna, lecz także jako formacyjna praktyka badawcza. Autorka pokazuje, że praca ta wyrasta z wieloletnich badań Tenczynka i z wcześniejszych refleksji teoretycznych Zamorskiego, w których historia życia została zaprojektowana jako perspektywa zdolna do uchwycenia przeżytego doświadczenia (*vissuto*) jednostki w przeszłości. Wiodącym problemem tekstu jest relacja między historią życia a mikrohistorią. Historia życia przedstawiona zostaje jako szeroka, hybrydowa perspektywa badawcza, integrująca inspiracje płynące z filozofii życia, historii biospołecznej, demografii historycznej oraz metod biograficznych, natomiast społeczna i empiryczna mikrohistoria, bliska praktyce Giovanniego Levi — jako podejście metodologiczne, umożliwiające realizację tej perspektywy. Autorka podkreśla, że Zamorski, odwołując się do proponowanego przez Carlo Ginzburga i Carlo Poni rozumienia historii jako *scienza del vissuto*, przekracza zarówno krytykowane przez Pierre’a Bourdieu zdroworozsądkowe rozumienie historii życia, które kreuje „iluzję biograficzną”, jak i redukcjonizm struktur makrospołecznych. Analiza wskazuje, że w *Plebanie i wsi* mikrohistoria prowadzi do rekonstrukcji „gęstego doświadczenia”, w którym przeszłość staje się empatycznie dostępna, a narracja historyczna zachowuje wymiar etyczny i egzystencjalny. W tym sensie historia życia jawi się jako szczególnie adekwatna odpowiedź na współczesne wyzwania humanistyki: umożliwia łączenie kultury i natury, jednostki i struktury oraz doświadczenia i normy społeczne, oferując historię jako refleksję nad ludzką kondycją w warunkach kryzysu.

SŁOWA KLUCZE: historia życia, mikrohistoria społeczna, gęste doświadczenie, empatia historyczna, perspektywa biospołeczna.

Książka *Pleban i wieś: historia życia proboszcza tenczyńskiego z początków XVIII wieku. Studium mikrohistoryczne* jest efektem wielu lat pracy badawczej i refleksji teoretycznej Profesora Krzysztofa Zamorskiego¹. Trudno ją zatem interpretować bez referencji do kilku innych, wcześniejszych publikacji, które stanowią podstawę tego świetnego tomu. Przede wszystkim jest to książka *Folwark i wieś. Gospodarka dworska i społeczność wiejska Tenczynka w latach 1705-1845* (1987)², oraz artykuły „Między kulturą a naturą. O perspektywie historii życia słów kilka” (2021) i „Historia życia u źródeł. Włoskie korzenie”

¹ K. Zamorski, *Pleban i wieś: historia życia proboszcza tenczyńskiego z początków XVIII wieku. Studium mikrohistoryczne*, Universitas, Kraków 2025. Podane w nawiasach w tekście głównym numery stron, odnoszą się do tego wydania.

² Książka *Folwark i wieś* powstała na podstawie rozprawy doktorskiej i zaczyna się następującą deklaracją: „Praca niniejsza jest monograficznym studium wpływu ekonomicznie różnicowanej i zmiennej w czasie gospodarki dworskiej na przemiany w strukturze społecznej ludności chłopskiej — ludności uzależnionej od dworu ogólnymi warunkami schyłkowej fazy systemu feudalnego w Polsce. W interesującym nas przypadku w grę wchodzi wiek XVIII, w istocie jego druga połowa i pierwsza połowa XIX stulecia. Za obiekt badań posłużyła wieś Tenczynek należąca do Hrabstwa Tenczyńskiego, znacznego obszarem i majątkiem podkarkowskiego dominium”. Dalej Autor wspomina o inspiracjach, które czerpał z badań etnograficznych i socjologicznych, zwłaszcza w kontekście takich stosowanych w książce terminów, jak „tradycyjna społeczność wiejska” i „wspólnota terytorialna”. Krzysztof Zamorski, „Wstęp”, [w:] *idem, Folwark i wieś. Gospodarka dworska i społeczność wiejska Tenczynka w latach 1705-1845*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1987, s. 5.

(2013)³. W tych dwóch ostatnich tekstach wyłożony został program badawczy pisania „historii życia”, który znalazł swoją praktyczną realizację w książce⁴. Idea ta została wyraźnie zaznaczona w podtytule publikacji: *Historia życia proboszcza tenczyńskiego z początków XVIII wieku*. Czujny metodolog od razu zwróci uwagę, że w *Pleban i wieś* nie znajdziemy ani deklaracji teoretyczno-metodologicznych Autora, ani też opisu źródeł czy literatury przedmiotu. Zostały one bowiem przedstawione we wcześniejszych publikacjach związanych z trwającym czterdzieści lat projektem. Książka jest jego zwieńczeniem, ale przede wszystkim jest także efektem wieloletniego obcowania z „plebanem i wsią”, które zmieniło historyka. Czytając prace Zamorskiego, można zauważyć, jak wraz z postępem badań przechodzi od zainteresowań folwarkiem do postaci plebana, od obiektywizującej analizy procesów do uważnej obserwacji ludzkich losów w społecznych kontekstach⁵, od ich wyjaśniania do rozumienia, od dystansu do empatycznej bliskości. Historia życia staje się w pewnym momencie nie tylko ramą interpretacyjną, lecz także formacyjną praktyką: uczy, że długotrwałe archiwalne *convivium* z cudzym życiem pogłębia zdolność do kontrolowanej refleksji, empatii historycznej i etycznej powściągliwości wobec ludzi z przeszłości.

W tekście tym chciałabym się zastanowić nad relacją pomiędzy proponowaną w książce *Pleban i wieś* historią życia jako perspektywą badawczą czy ramą interpretacyjną, a mikrohistorią jako wykorzystanym w jej ramach podejściem czy metodą. Zacznę od referencji do tekstu francuskiego socjologa Pierra Bourdieu „Iluzja biograficzna” (*L'illusion biographique*, 1986), w którym badacz ten krytycznie odnosi się do zdroworozsądkowego rozumienia przez antropologów i socjologów pojęcia „historia życia”. Zakłada ono, że życie jest historią, tj. „sumą wydarzeń indywidualnej egzystencji postrzega-

³ K. Zamorski, *Historia życia u źródła. Włoskie korzenie*, [w:] *Badacze przeszłości wobec wyzwań XIX–XXI wieku*, red. K. Błachowska, Z. Romek, M. Wolniewicz, Wydawnictwo Neriton, Warszawa 2013, s. 285–293 oraz *idem, Między kulturą a naturą. O perspektywie historii życia słów kilka*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne”, vol. 148, z. 3, 2021, s. 603–621.

⁴ Istotne znaczenie ma fakt, że książka wyszła w serii wydawniczej powołanej przez Krzysztofa Zamorskiego w krakowskim wydawnictwie Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas” zatytułowanej „Historia życia”, w której ukazały się wcześniej publikacje m.in.: Piotra Miodunki, *Chłopi południowej Małopolski wobec kryzysów żywnościowych od XVII do poł. XIX wieku* (2024), Marcina Stasiaka *Polio w Polsce 1945–1989. Studium z historii niepełnosprawności* (2021) czy Agaty Barzyckiej-Paździor *Ojcostwo w drugiej połowie XIX i na początku XX w. Szkice z dziejów rodziny galicyjskiej* (2019).

⁵ Warto w tym miejscu przypomnieć ważną dla rozważań na ten temat publikację pt. *Obserwacja uczestnicząca w naukach historycznych*, red. B. Wagner i T. Wislicz, Inforteditions, Zabrze 2008.

nej jako historia i jako opowieść o tej historii”⁶. W takim ujęciu życie, jak historia, rozwija się w porządku chronologicznym, a zarazem logicznym, ma jakiś określony początek i koniec, a także cel i znaczenie. Zatem każda próba przedstawiania historii życia jako uporządkowanej i mającej znaczenie, jest jednocześnie próbą racjonalizacji życia i aktem przemocy interpretacyjnej wobec chaosu wydarzeń będących udziałem jednostki czy zbiorowości. Bourdieu twierdzi, że przedstawienie życia jako historii w sensie spójnej i ukierunkowanej sekwencji wydarzeń jest retoryczną iluzją. Książka Krzysztofa Zamorskiego jest zaprzeczeniem takiej iluzji. Zamorski jest nie tylko absolutnie świadomy konstruktywistycznego charakteru pisania historii życia⁷, lecz także ma znacznie bardziej wyrafinowane i rozwinięte jej rozumienie.

Pleban i wieś jest bowiem nie tylko udanym studium mikrohistorycznym oraz ilustracją wcześniej sformułowanych postulatów teoretycznych, lecz także spójną realizacją biospołecznej historii życia jako perspektywy badawczej, zdolnej do odzyskania *vissuto* — osadzonego w materii przeszłości egzystencjalnego doświadczenia jednostki. Poprzez połączenie mikrohistorii społecznej z empatyczną, sensualną i etyczną wrażliwością udało się Autorowi przekroczyć zarówno iluzję biograficzną, jak i redukcjonizm struktur makrospołecznych. Zamorski wprowadza do swojej historii charakterystyczny wymiar doświadczalno-sensualno-egzystencjalno-etyczny. W istocie w jego książce nie tyle mamy do czynienia z często w kontekście mikrohistorii przywoływanym „gęstym opisem” (Clifford Geertz), ile z „gęstym doświadczeniem” (*thick experience*)⁸. Przez taki ruch przeszłość staje się namacalna, a narracja ukazuje historię życia „od środka” i „z bliska”, umożliwiając empatyczne spotkanie z przeszłością⁹. W efekcie historia życia jawi się

⁶ P. Bourdieu, *The Biographical Illusion*, [w:] *Biography in Theory: Key Texts with Commentaries*, eds. W. Hemecker and E. Saunders, De Gruyter, Berlin—Boston 2017, s. 211.

⁷ Sygnały takiego podejścia można znaleźć w artykule Zamorskiego pt. „Uwagi o pamiętnikach jako źródle poznania poglądów szlachty na wieś galicyjską” (1983). Jest to wczesny tekst, w którym już ujawnia się zainteresowanie pamiętnikami jako źródłami poznania mentalności i ich użytecznością w badaniach świadomości zbiorowej, a także relacjami pomiędzy historią mentalności i historią społeczną. *Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Historica*, vol. 13, 1983, s. 165-173.

⁸ Clarence Irving Lewis w klasycznej pracy *Mind and the World Order* (1929) twierdził, że punktem wyjścia refleksji filozoficznej „nie jest cienkie doświadczenie (*thin experience*) bezpośredniego wrażenia zmysłowego, lecz gęste doświadczenie (*thick experience*) codziennego życia”. C. I. Lewis, *Mind and the World Order. Outline of a Theory of Knowledge*, Dover Publications, New York 1929, s. 30.

⁹ Ma to swoje plusy i minusy, np. Zamorski jest świadomy, że musimy cały czas pamiętać o odmienności przeszłości. K. Zamorski, *Między kulturą a naturą*, s. 605. Por. także: M. Podśędek, *Empatia jako narzędzie historyka — możliwości i ograniczenia. Wykorzystywanie empatii w badaniu przeszłości*, „Historyka” vol. 49, 2019, s. 387-402.

jako szczególnie ważna w kontekście współczesnych wyzwań humanistyki rama interpretacyjna, która pozwala integrować kulturę i naturę, jednostkę i strukturę, doświadczenie i normy społeczne, oferując historię jako refleksję nad ludzką kondycją w czasach kryzysu.

Historia życia ma u Zamorskiego charakter wielowymiarowy. W swoich teoretycznych rozważaniach na ten temat Autor odwołuje się do tradycji niemieckiej filozofii życia, a zwłaszcza do koncepcji Wilhelma Diltheya. Innym źródłem inspiracji jest ujęcie historii życia rozwijane w ramach teorii ewolucji i skupione na biologicznych analizach życia. Ujawnia się to w biospołecznych rozważaniach Zamorskiego i jego zainteresowaniach demografią historyczną (zagadnienia urodzeń i zgonów, s. 122) i w stosowaniu takich terminów, jak „trwanie życia”, „cykle życiowe”, „trajektoria życia”, „przestrzeń życia”, „style życia”, itd. Zamorski inspirowany jest ponadto stosowaną w naukach społecznych metodą biograficzną¹⁰.

Szczególnie jednak bliska jest Autorowi włoska wersja mikrohistorii społecznej w ujęciu Giovanniego Leviego oraz zaproponowane przez Carla Ginzburga i Carla Poniego rozumienie historii jako *scienza del vissuto*. Moim zdaniem stosowane w polskiej literaturze przedmiotu tłumaczenie tego terminu jako „nauka realnego (lub rzeczywistego) życia”, gubiąc idee doświadczenia, nie oddaje jego istoty. Chodzi raczej o „naukę o przeżytych doświadczeniach”; *vissuto* oznacza bowiem doświadczenie w sensie tego, co zostało przeżyte, subiektywne doświadczenie rzeczywistości, doświadczenie życiowe, *thick experience*. W ujęciu Ginzburga i Poniego, mikrohistoria jest sposobem odzyskiwania jednostkowego doświadczenia przeszłości poprzez z jednej strony poznanie struktur społecznych, a z drugiej poprzez przypadek jednostkowy, odmienny, będący wyjątkiem od reguły (anomaliami Ginzburga)¹¹. Takie ujęcie jest zgodne z życzeniem Zamorskiego, by „perspektywa historii życia zakładała przede wszystkim, że jej punktem fokusowym jest konkretny człowiek i konkretne życie z przeszłości, a najważniejsze wydarzenia dzieją się w życiu człowieka od jego narodzin do śmierci. (...) [I]

¹⁰ O swoich inspiracjach Zamorski pisze w *Między kulturą a naturą*, s. 614-615.

¹¹ Ginzburg i Poni piszą tak: „Analiza mikrohistoryczna ma zatem charakter dwoisty. Z jednej strony, operując w małej skali, pozwala w wielu przypadkach na rekonstrukcję jednostkowego doświadczenia (*ricostituzione del vissuto*), czego nie da się osiągnąć w innych typach historiografii. [...] Dlatego proponujemy, by zdefiniować mikrohistorię, a w istocie historię w ogóle, jako naukę o przeżytych doświadczeniach (*scienza del vissuto*): definicja taka stara się uwzględnić racje zarówno zwolenników, jak i przeciwników włączania historii do nauk społecznych”. C. Ginzburg, C. Poni, *Il nome e il come: scambio ineguale e mercato storiografico*, „Quaderni storici”, vol. 14, no. 40(1), 1979, s. 188. Por. K. Zamorski, *Między kulturą a naturą*, s. 610.

nterესuje nas jego — ludzkiego indywiduum — ogląd tych wydarzeń i jego ocena ich wagi oraz znaczenia”¹².

Kierując się deklaracjami Autora, można stwierdzić, że w książce *Pleban i wieś* historia życia proponowana jest jako pewna perspektywa badań historycznych, natomiast mikrohistoria jest specyficznym podejściem, poprzez które historia życia może być realizowana¹³. Przeanalizujmy tę ważną jak sądzę zależność: Historia życia jako perspektywa badawcza (czy rama interpretacyjna)¹⁴ oferowana jest jako specyficzny sposób widzenia przeszłości, który kieruje naszą uwagę na konkretne zjawiska i problemy, a także wskazuje, co uznajemy za istotne, jakie pytania stawiamy i jaką wizję przeszłości konstruujemy. Ponieważ jest ona w ujęciu Zamorskiego oparta na inspiracjach płynących z różnych tradycji i dyscyplin, prezentuje się jako hybrydowa, ale bogata i spójna rama, która charakteryzuje się następującymi cechami:

- koncentruje się na konkretnym znanym z imienia i nazwiska człowieku i jego życiu (a nie np. na instytucji) i uwypukla sprawczy wymiar działań jednostki. Interesuje się ludzkim doświadczeniem życiowym, przeżyciami;
- zwraca się ku wydarzeniom, które dany człowiek uważa za ważne (a nie na życiu człowieka widzianym z perspektywy wydarzeń ważnych dla danej grupy czy instytucji);
- widzi przeszłość komplementarnie, łącząc kulturę i naturę, zatem blisko jej do ujęć biospołecznych;
- próbuje spojrzeć na przestrzeń wsi w perspektywie więcej-niż-ludzkiej, tj. rozpoznaje rolę zwierząt domowych i narzędzi pracy¹⁵;
- opiera się na różnorodnych źródłach, zarówno egodokumentach, jak i źródłach sądowych, aktowych, statystycznych (spisy ludności, księgi sądowe wiejskie, źródła podatkowe, spisy celne, inwentarze, itd.);
- pozwala na obalanie mitów i stereotypów historycznych, bowiem zbudowanie wizji przeszłości opartej na perspektywie doświadczeń indywidualnych podważa funkcjonującą w historii ludowej

¹² K. Zamorski, *Między kulturą a naturą*, s. 604.

¹³ *Ibidem*, s. 604 i 618.

¹⁴ W artykule Zamorskiego *Między kulturą a naturą* ważne są wskazane przez Autora słowa kluczowe publikacji: historia życia, mikrohistoria, teoria biegu życia, analiza jakościowa, biografistyka. *Ibidem*, s. 603.

¹⁵ W publikacji Zamorskiego należy docenić gest „zauważenia zwierząt” i narzędzi — zwierzęta stanowią ważny element wsi i część biospołecznego krajobrazu; są współuczestnikami życia codziennego, elementami ekonomii, symboliki i relacji władzy. W tym kontekście Zamorski pisze także o braku źródeł, który utrudnia prowadzenie badań na ten temat, m.in. o braku informacji na temat wiejskich psów. Zob. K. Zamorski, *Pleban i wieś*, s. 154-158.

ideę niewolnictwa chłopów w okresie panowania gospodarki pańszczyźnianej¹⁶.

Warto przy tym zauważyć — co podkreślę raz jeszcze — że Zamorski dodaje do powyżej nakreślonych cech historii życia dodatkowe wymiary: podczas gdy w socjologicznym ujęciu Bourdieu jednostka jest mocno usytuowana w strukturach społecznych (i przez nie kształtowana), a spójność „ja” jest ułudą, Zamorski jest bardziej humanistyczny i empatyczny, a także sensualny w swojej narracji, zachowując swoistą wrażliwość na egzystencjalny wymiar doświadczenia. Zamorski pisze o „osobistym” kontakcie historyka z człowiekiem z przeszłości, o dotykaniu jego życia (s. 14)¹⁷. Autor pokazuje, jak proboszcz odczuwał świat, jak przeżywał choroby, pogodę, starzenie się, napięcia społeczne, własne ambicje i ograniczenia. Pleban jest także bardzo ludzki — kłótlivy, impulsywny. Przez narrację przewija się także problem szacunku, zarówno w kontekście refleksji na temat „szacunku do niegdysiejszego życia” (s. 14), jak i opisywanych ludzi, którzy darzyli się szacunkiem (s. 63, 83, 175, 182).

Powyzsze uwagi dotyczyły historii życia jako perspektywy badań historycznych. Z kolei określając książkę jako „studium mikrohistoryczne”, Zamorski definiuje swoje podejście badawcze, czy metodę, a zatem sposób realizacji badań w obrębie wybranej perspektywy. I tutaj jak sądzę blisko jest Autorowi do rozumienia mikrohistorii zwłaszcza w ujęciu Giovanniego Leviego (o którym w swoich teoretycznych tekstach często wspomina)¹⁸. Co

¹⁶ Zamorski wyraźnie pisze, że „życie wsi parafii tenczyńskiej było bogate i pełne wydarzeń wybiegających znacząco poza nasze wyobrażenia o stereotypie zakutego w dyby feudalnego chłopca” (*Pleban i wieś*, s. 135). W innym zaś miejscu podkreśla: „[historia życia] może pojawić się w każdej gałęzi wiedzy historycznej [...] często obalając mity teoretyczne oraz mityczną wizję historii narodowej. To podejście czyni bowiem ważnym każde wyrażone i zachowane w źródle ludzkie doświadczenie” (K. Zamorski, *Między kulturą a naturą*, s. 617). Jednak przesunięcie analizy z rekonstrukcji relacji władzy i konfliktów strukturalnych na rekonstrukcję przeżywanego życia, prowadzi do częściowego „wygładzenia” społecznych antagonizmów obecnych w rzeczywistości wsi pańszczyźnianej. Choć Zamorski przekonująco demitologizuje obraz chłopca jako zniewolonego podmiotu, to jednocześnie jego skupienie na indywidualnym doświadczeniu proboszcza, aktora relatywnie uprzywilejowanego, może ograniczać widoczność systemowych napięć i strukturalnej przemocy. Wynika to jednak jak sądzę, z ogólnego podejścia badawczego Zamorskiego, które jest raczej krytyczne i negocjacyjne niż konfrontacyjne czy/i walczące. Opisywana w książce historia nie jest tutaj narzędziem walki z przemocą klasową prowadzoną w imię sprawiedliwości społecznej.

¹⁷ Można powiedzieć, że to, co u Leviego jest analityczne, a u Ginzburga detektywistyczne, u Zamorskiego staje się doświadczalne i dotykowe

¹⁸ K. Górczan, *Giovanniego Leviego koncepcja mikrohistorii*, „Historyka”, vol. 37, 2008, s. 77-90. Na temat włoskiej mikrohistorii piszę w: *Historia antropologiczna. Mikrohistoria*, [w:] N. Zemon Davis, *Powrót Martina Guerre’a*, przeł. P. Szulgit, red. E. Domańska, Zysk i S-ka, Poznań 2011, s. 195-234.

ciekawe i łączące tematycznie książki Leviego i Zamorskiego, bohaterem znanej mikrohistorii włoskiego historyka *L'eredità immateriale. Carriera di un esorcista nel Piemonte del Seicento* [Dziedzictwo niematerialne. Kariera egzorcysty w Piemencie w XVII wieku, 1985] także jest ksiądz (Giovanni Battista Chiesa).

Levi jest mikrohistorykiem społecznym i reprezentuje społeczną i systematyczną orientację włoskiej mikrohistorii — odmienną od praktykowanej przez Ginzburga mikrohistorii kulturowej i epizodycznej. Typ uprawianej przez Leviego mikrohistorii, cechuje się szczególną dbałością o warsztat badawczy i rygoryzmem metodologicznym. Jest to mikrohistoria empiryczna, tj. przywiązana do empirycznych analiz, imponująca jeżeli chodzi o podstawę źródłową i precyzję „faktorealistycznego” opisu¹⁹ — co jest także charakterystyczne dla podejścia Zamorskiego. Tego typu mikrohistorię przenika założenie, że makrozjawiska są abstrakcjami, podczas gdy jednostki i zdarzenia, które badają mikrohistorycy, są bardziej rzeczywiste i „szczerze”. Podczas gdy Ginzburg zainteresowany jest mikrorekonstrukcjami relacji kulturowych, Levi skupia się na mikrorekonstrukcji relacji społecznych — co widać też u Zamorskiego, który tak jak Levi łączy analizy konkretnych, jednostkowych działań w ramach badań historii społecznej, która sama w sobie ma tendencje do redukcji takich działań do mechanizmów społecznych. Znane hasło Leviego, że „historia jest nauką ogólnych pytań i lokalnych odpowiedzi”, a także promowanie bliskich związków biografii i mikrohistorii jako miejsca ujawniania się niespójności struktury i testowania działania norm społecznych (proboszcz jako społeczny aktor negocjujący często sprzeczne normy), wyraźnie rezonuje w książce krakowskiego historyka²⁰.

W tym miejscu można postawić pytanie: po co historia życia dziś? Dlaczego jest ważna dla współczesnej humanistyki i refleksji historycznej? Zamorski pisze tak:

W perspektywie historii życia chodzi jednak o sprawy najważniejsze z punktu widzenia konkretnego ludzkiego istnienia, nie zaś przede wszystkim o życie człowieka w perspektywie najważniejszych wydarzeń i spraw grupy społecznej bądź instytucji takich jak kościoły, związki wyznaniowe czy państwo. Bo-

¹⁹ Określenie „faktorealizm” zapożyczam z pism polskiego artysty malarza Henryka Strenga (*Walczy my o żywą sztukę*, „Sygnały” nr 17, 1.V.1936). Więcej na ten temat pisze Piotr Słodkowski w „Fragmenty faktorealizmu”, [w:] *idem*, *Modernizm żydowsko-polski. Streng-Włodarski a historia sztuki*, IBL, Warszawa 2019, s. 209-262.

²⁰ G. Levi, *La storia: Scienza delle domande generali e delle risposte locali*, „Psiche”, vol. 2, 2018, s. 361-378 oraz *idem*, *The Uses of Biography*, [w:] *Theoretical Discussions of Biography. Approaches from History, Microhistory, and Life Writing*, eds. H. Renders, B. de Haan, revised edition, Brill, Leiden—Boston 2014, s. 61-74.

wiem państwo, religia, partie polityczne, działania gospodarcze nie stają się „bardziej rzeczywiste niż rzeczywistość”, jak mówił Dostojewski, tylko wówczas, jeśli popatrzymy na nie z perspektywy życia konkretnego człowieka. Podejmuję to zagadnienie, bo w wielu krajach, łącznie z moim rodzinnym: Polską, w narracji historycznej nadal dominuje perspektywa wykluczająca historię życia jako punkt fokusowy, co pozostaje w sprzeczności z tym, co czeka nas w epoce antropocenu i problemów, jakie niesie współczesny świat oraz jego przyszłość²¹ [wyróżnienia — E.D.].

Historia życia to przede wszystkim perspektywa głęboko humanistyczna, która podkreśla ludzką indywidualność, przydaje jednostkom sprawczości, stanowi antidotum na anonimowość syntez, a także na otaczające nas wielowymiarowe problemy (społeczne, polityczne, ekologiczne), pokazując, jak ludzie w przeszłości radzili sobie z kryzysami²². W świecie, który zaczyna na nowo odkrywać znaczenie emocji, afektów, zmysłów i empatii, historia życia staje się narzędziem do rekonstrukcji przeszłości jako doświadczenia, a nie tylko jako struktury.

W *Między kulturą a naturą* Zamorski promuje ideę, że życie ludzkie jest przeciwnością systemów kultury i natury. *Pleban i wieś* jest praktyczną realizacją tej idei: proboszcz żyje w świecie, w którym natura nie jest tłem, lecz współsprawcą losu. W epoce zmian klimatu, kryzysów środowiskowych i pandemii taki biospołeczny rodzaj historii staje się szczególnie ważny, pokazując wydarzenia i procesy, w których człowiek staje się wypadkową przenikających się naturokulturowych uwarunkowań. Zmienia także nasze myślenie o czasie i zamiast linearności zachęca do patrzenia na przeszłość w kategoriach cykli życia i rytmów. Historia życia burzy stereotypy historiograficzne — np. o „chłopcach w dybach”. To w książce Zamorskiego jeden z najmocniejszych gestów: rozbija stereotyp wsi pańszczyźnianej jako przestrzeni niewolniczej, jednolitej, ciemnej i biernej. Pokazuje różnorodność doświadczeń, mobilność społeczną, konflikty i współpracę. Historia życia staje się więc perspektywą, która rozprawia się z prostymi ujęciami przeszłości i opiera nadużywaniu historii jest narzędzie mitotwórstwa. Perspektywa ta pozwala ponadto na

²¹ K. Zamorski, *Między kulturą a naturą*, s. 605.

²² Na osobne studium zasługuje aneks, w którym ks. Świątecki opisuje, jak wykonuje rolę proboszcza. Zapoznaje nas m.in. ze swoim stosunkiem do ciał osób zmarłych na dżumę i z różnymi nekropraktykami związanymi z rytami pogrzebowymi w nadzwyczajnych warunkach epidemii (np. ciało jako problem logistyczny — jego przenoszenie, grzebanie). Jak się wydaje, martwe ciało jest jednym z głównych i ukrytych bohaterów książki Zamorskiego. Zob. np. podrozdział „Ekskomunika i co dalej — historia ciała Wawrzyńca Gorela” i zamieszczone tam uwagi dotyczące traktowania i wyglądu martwego ciała (s. 172 i nn.).

integrację źródeł, których nie da się badać za pomocą jednej metody. Zamorski pokazuje, że opisując życie trzeba sięgnąć po egodokumenty, akta sądowe, źródła podatkowe, księgi parafialne, statystyki demograficzne, zapisy ekonomiczne, ślady materialne. Ta „hybrydowa” epistemologia wymaga od historyka wszechstronności i pokory. W czasach, w których badacze coraz częściej pracują na przecięciu humanistyki, nauk społecznych i przyrodniczych (zwłaszcza biologii i geografii) oraz danych cyfrowych, historia życia staje się laboratorium badań nie tyle interdyscyplinarnych, ile często transdyscyplinarnych²³.

Pleban i wieś pokazuje, że historia życia jest nie tylko zwrotem ku sprawie jednostki i nie tylko alternatywą wobec „wielkiej historii”, lecz także narzędziem odzyskiwania *vissuto* — doświadczeń życiowych osadzonych zarówno w strukturach społecznych, jak i porządkach kulturowych oraz rytmach natury. Dzięki temu przeszłość staje się polem dla historii egzystencjalnej, w której jednostkowe doświadczenie nabiera szczególnej wagi poznawczej. Taka historia — biospołeczna, empatyczna i rygorystyczna pod względem warsztatu badawczego, jest szczególnie istotna dziś - w świecie naznaczonym kryzysami, przyspieszeniem i instrumentalizacją przeszłości. Ponadto historia życia u Zamorskiego zakłada taką etykę badania przeszłości, w której poznanie jest bezpośrednio związane z odpowiedzialnością wobec opisywanego życia. *Pleban i wieś* nie tylko realizuje program historii życia w praktyce, lecz także pokazuje, że właśnie poprzez uważne wsłuchiwanie się w doświadczenia jednostek humanistyka może nadal odgrywać swoją krytyczną, etyczną i antycypacyjną rolę.

CONFLICT OF INTEREST STATEMENT: The Author declares that there was no conflict of interest in this study.

AUTHOR'S CONTRIBUTION: The Author is solely responsible for the conceptualization and preparation of the article.

---

²³ Wśród najnowszych nurtów badań mikrohistorycznych warto wspomnieć: *global microhistory*, *material-cultural microhistory*, *microhistory of the present*, czy zwłaszcza *micro-spatial history*. W książce Zamorskiego zwraca uwagę ważna rola przestrzeni jako tła dla rekonstrukcji doświadczeń i wydarzeń. Jest ona istotnym elementem historii życia (podobnie jak ciało). Jest to przestrzeń praktykowana, wyobrażona, społeczna, święta, materialna (mapa), która może stanowić podstawę do budowania „mikroprzestrzennej historii życia”. Zob. K. Zamorski, *Pleban i wieś*, s. 19 i 121.

Bibliografia:

- Agata Barzycka-Paździor, *Ojcostwo w drugiej połowie XIX i na początku XX w. Szkice z dziejów rodziny galicyjskiej*. Kraków: Universitas, 2019.
- Pierre Bourdieu, "The Biographical Illusion", [w:] *Biography in Theory: Key Texts with Commentaries*, eds. Wilhelm Hemecker and Edward Saunders. Berlin—Boston: De Gruyter, 2017: 210-216.
- Ewa Domańska, „Historia antropologiczna. Mikrohistoria”, [w:] Natalie Zemon Davis, *Powrót Martina Guerre’a*, przeł. Przemysław Szulgit, red. Ewa Domańska. Poznań: Zysk i S-ka, 2011: 195-234.
- Carlo Ginzburg, Carlo Poni, "Il nome e il come: scambio ineguale e mercato storiografico". *Quaderni storici*, vol. 14, no. 40(1), 1979: 181-190.
- Krystian Górzan, „Giovanniego Leviego koncepcja mikrohistorii”. *Historyka*, vol. 37, 2008: 77-90.
- Giovanni Levi, „La storia: Scienza delle domande generali e delle risposte locali”. *Psiche*, vol. 2, 2018: 361-378.
- Giovanni Levi, „The Uses of Biography”, [w:] *Theoretical Discussions of Biography. Approaches from History, Microhistory, and Life Writing*, eds. Hans Renders, Binne de Haan, rev. ed. Leiden—Boston: Brill, 2014: 61-74.
- Clarence Irving Lewis, *Mind and the World Order. Outline of a Theory of Knowledge*. New York: Dover Publications, 1929.
- Piotr Miodunka, *Chłopi południowej Małopolski wobec kryzysów żywnościowych od XVII do poł. XIX wieku*. Kraków: Universitas, 2024.
- Obserwacja uczestnicząca w naukach historycznych*, red. Barbara Wagner i Tomasz Wiślicz. Zabrze: Inforteditions, 2008.
- Michał Podsędek, „Empatia jako narzędzie historyka — możliwości i ograniczenia. Wykorzystywanie empatii w badaniu przeszłości”. *Historyka*, vol. 49, 2019: 387-402.
- Piotr Słodkowski, *Modernizm żydowsko-polski. Streng-Włodarski a historia sztuki*. Warszawa: IBL, 2019.
- Marcin Stasiak, *Polio w Polsce 1945–1989. Studium z historii niepełnosprawności*. Kraków: Universitas, 2021.
- Krzysztof Zamorski, *Folwark i wieś. Gospodarka dworska i społeczność wiejska Tenczynka w latach 1705–1845*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1987.
- Krzysztof Zamorski, „Historia życia u źródeł. Włoskie korzenie”, [w:] *Badacze przeszłości wobec wyzwań XIX–XXI wieku*, red. Katarzyna Błachowska, Zbigniew Romek, Marcin Wolniewicz. Warszawa: Wydawnictwo Neriton, 2013: 285-293.
- Krzysztof Zamorski, „Między kulturą a naturą. O perspektywie historii życia słów kilka”. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne*, vol. 148, z. 3, 2021: 603-621.
- Krzysztof Zamorski, *Pleban i wieś: historia życia proboszcza tenczyńskiego z początków XVIII wieku. Studium mikrohistoryczne*. Kraków: Universitas, 2025.

Krzysztof Zamorski, „Uwagi o pamiętnikach jako źródle poznania poglądów szlachty na wieś galicyjską”. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Historica*, vol. 13, 1983: 165-173.

Autorka:

EWA DOMAŃSKA — profesor nauk humanistycznych na Wydziale Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu i *visiting professor* na Stanford University (trymestr wiosenny). Członek korespondent PAN i Academia Europaea. Zajmuje się współczesną teorią i metodologią historii, nowymi tendencjami w badaniach humanistycznych, a także ontologią ludzkich szczytków oraz relacjami między ludobójstwami i ekobójstwami. Autorka projektów historii ratowniczej, humanistyki afirmatywnej i nekrodziedzictwa. Ostatnie publikacje: *Revisiting Montaigne* („History and Theory”, vol. 64, nr 1, 2025); *A História para além do Humano* (Fundação Getulio Vargas Press, Rio de Janeiro 2024), *Humanistyka indygeniczna* („Teksty Drugie”, nr 6, 2024).